

Lausunto

20.08.2024

Asia: VN/14933/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten annetun lain 1 ja 24 § :n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI pitää tärkeänä hallituksen tavoitetta parantaa luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellista asemaa ja vähentää heihin kohdistuvan hyväksikäytön riskiä. HEUNIssa on jo yli 15 vuoden ajan tutkittu ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttöä sekä työperäistä ihmiskauppaa ja olemme julkaisseet useita asiaa käsitteleviä tutkimuksia. Jo varhaisissa tutkimuksissamme (ks. Jokinen, Ollus & Viuhko 2011, <https://heuni.fi/-/work-on-any-terms-suomeksi#7b008c8a>) olemme nostaneet luonnontuotekeruualan työperäisen hyväksikäytön riskialaksi. Kerääjät tekevät erittäin pitkää päivää huonoissa olosuhteissa turistiviisumilla ja kantaen itse suuren osan yrittämisen riskistä, jolloin työsuojelu ei valvo työsuhteen ehtoja, koska kyse ei ole työsuhteessa tehtävästä työstä.

Toisen tutkimuksemme mukaan (ks. Jokinen & Ollus 2019, <https://heuni.fi/-/report-series-92b>) työperäisen hyväksikäytön liiketoimintamalli keskittyy kahteen pääasialliseen voitontekemiskeinoon: kustannuksien vähentämiseen sekä tulojen kerryttämiseen laskuttamalla työntekijältä erilaisia ylimääräisiä kustannuksia. Kustannusten vähentämisstrategia nojautuu työvoimakustannusten karsimiseen eri keinoin (esim. alipalkkaus, ylipitkät työpäivät, työnantaja- yms. lakisääteisten maksujen maksamatta jättäminen), kun taas tulojen kerryttämisstrategia perustuu ennakkomaksujen perimiseen esim. palkkauksen tai koulutuksen yhteydessä sekä erinäisten kulujen ylihinnoitteluun (esim. välitysmaksut, matkat/kuljetus, majoitus, ruoka, vaatteet, työvarusteet ja työkalut). Marjanpoimintaan liittyvä ensimmäinen oikeudessa langettavaan tuomioon johtanut ihmiskauppatapaus perustui nimenomaan tällaiseen liiketoimintamalliin, jossa yritys ensinnäkin karsi työkustannukset minimiin, koska kerääjät eivät olleet työsuhteessa mutta tekivät pitkää päivää kerätäkseen marjoja yritykselle, joka määräsi marjoista maksettavan hinnan. Toiseksi yritys keräsi poimijoilta ylisuuria kuluja mm. ruoasta, asumisesta, ajoneuvoista ja työvälineistä. Lisäksi poimijat ovat ottaneet Thaimaassa velkaa maksaakseen matkansa ja muut Suomeen tuloon liittyvät kulut. Kotimaassa otettu velka ja Suomessa oleskelun ajan maksettavat (ylihintaiset) kulut johtavat velkaantumiseen ja näin ollen entistä suurempaan riippuvaisuussuhteeseen hyväksikäyttäjistä, eli

kerääjät kutsuneesta marjayrittäjästä, koordinaattorista ja mahdollisista muista välikäsistä. Vuonna 2022 esiin tullut marja-alaan liittyvä ihmiskauppaepäily osoittaa sen, ettei 14.6.2021 voimaan tullut laki luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta eli niin sanottu marjalaki (487/2021) ole ratkaissut näiden siirtolaisten hyväksikäyttöön liittyviä haasteita ja riskejä.

Tämän vuoksi kannattamme ehdotusta saattaa luonnonmarjojen kerääjät kausityölain piiriin, jolloin järjestely olisi tarkemmin laissa säännelty ja kerääjien oikeusasema selkeämpi. Kun toiminnasta tulee työsuhteessa tehtävää, kerääjiin voidaan soveltaa niitä lukuisia lakeja, jotka on säädetty työntekijän turvaksi, kuten työsopimuslakia, työaikalakia ja työturvallisuuslakia. Pidämme tärkeänä, että muutoksen vaikutuksia seurataan tarkasti, mikäli luonnontuotteiden kerääjät siirtyvät kausityölain piiriin.

Sinänsä on kuitenkin syytä huomauttaa, että ulkomaalaisten tekemän luonnonmarjojen keräämisen muuttaminen työsuhteessa tehtäväksi ei itsessään poista työperäisen hyväksikäytön riskiä. Ruotsissa luonnonmarjojen kerääjät ovat toimineet jo pitkään työsuhteessa, mutta tästä huolimatta hyväksikäyttötapauksia on tullut ilmi. Thaimaalaiset poimijat ovat yleensä työsuhteessa thaimaalaisiin työnantajiin, jotka ovat lähettäneet heidät Ruotsiin lähetettyinä työntekijöinä. Lähettävät yritykset ja/tai muut välikädet lainaavat usein poimijoille rahaa suurella korolla, joka voi asettaa poimijat velkasuhteeseen, etenkin jos marjasato on huono. Lisäksi lähettävät yritykset voivat laskuttaa ylisuuria kuluja huonoista asumisolosuhteista, kuljetuksista, ruuasta jne. Ruotsissa on myös tullut esiin tapauksia, joissa marjanpoimijoilla on ollut ns. kahdet työsopimukset, ja tosiasiasa heille on maksettu alle sovitun minimitason. Jatkossa tulisikin seurata tilannetta tarkkaan, ettei Suomeen muodostuisi vastaavia käytäntöjä ja kohdentaa valvontaa tämän varmistamiseksi. Katsomme, että työsuhteen tulisi olla poimijat Suomeen kutsuvalla marjayrityksellä, eikä poimijoiden tulisi olla lähetettyjen työntekijöiden asemassa, tai vuokratyöntekijöitä, koska tämä lisää valvonnan vaikeutta ja altistaa työntekijät jälleen hyväksikäytön riskille.

Kiinnitämme myös huomiota siihen, ettei marjalakia esitetä kumottavaksi tai muutettavaksi eli se jää edelleen voimaan. Esityksen mukaan jatkossa sitä sovelletaan Suomessa muulla kuin kausityöhön oikeuttavalla oleskeluluvalla oleskeleviin ulkomaalaisiin, jotka haluavat lisäänsioita keräämällä ja myymällä luonnonmarjoja yrityksille muussa oikeussuhteessa kuin työsuhteessa. Ruotsissa nämä niin sanotut turistipoimijat toimivat edelleen yrittäjän riskillä ja ovat eri asemassa kuin työsuhteiset poimijat. Esimerkiksi bulgarialaisia on joutunut näissä tilanteissa hyväksikäytetyksi tai huijatuksi. Vastaavia hyväksikäytön riskejä on myös Suomessa, jos yritykset siirtyvät rekrytoimaan vastaavasti turistipoimijoita.

Kaikkien yritysten tulisi YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden mukaisesti kunnioittaa ihmisoikeuksia, ja näin ei selkeästi ole aina tapahtunut marjanpoimijoiden kohdalla. Poimijoiden työsuhteisuus ei paikkaa kaikkia ongelmia, vaan yritysten tulee itse olla aktiivisia ja toteuttaa eri toimenpiteitä, joilla ne poistavat, lieventävät ja korjaavat poimijoiden kohtaamia negatiivisia ihmisoikeusvaikutuksia.

Luonnontuotteita keräämään tulevat siirtolaiset ovat joutuneet kantamaan itse liian suuren taloudellisen riskin tullessaan poimimaan marjoja Suomeen. Useat kerääjät joutuvat esimerkiksi ottamaan korkeakorkoista lainaa päästäkseen Suomeen ja maksamaan epämääräisiä kuluja välittäjille tai muille tahoille. Velkaantuminen asettaa siirtolaiset riippuvaiseen asemaan työstä ja alttiiksi hyväksikäytölle, kuten ylempänä on kuvattu. Luonnontuotteiden kerääjien riskinkantoa tulisi lieventää niin, että työnantajat eli marjayritykset itse vastaisivat kaikista kuluista, jotta saavat kerääjät Suomeen. Jos poimijat jatkossakin maksavat rekrytoinnin kuluja ja lentolippunsa Suomeen, joutuvat poimijat jatkossakin ottamaan velkaa, jolloin kulluriski jää edelleen poimijoille. Kansainvälisten vastuullisuusperiaatteiden (Employer Pays Principle, EPP) mukaisesti kenenkään työntekijän ei tulisi joutua itse maksamaan työpaikan saamisesta, vaan työnantajan tulee vasta kaikista rekrytointi- ja matkakuluista. Kausityösuhteisuuden rinnalla tämä turvaisi poimijoiden asemaa. Nämä muutokset tulevat todennäköisesti siirtymään marjojen hintaan. Siten myös ostajien – niin keskusliikkeiden kuin kuluttajien – on oltava valmiita maksamaan korkeampaa hintaa marjoistaan, jotta riistomarjoista lopulta päästään vastuullisesti tuotettuihin luonnontuotteisiin.

Natalia Ollus, johtaja

Saara Haapasaari, vastuullisuusasiantuntija

Anniina Jokinen, erikoissuunnittelija

Ollus Natalia

HEUNI - YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti